

PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I KRIVIČNA DELA TERORIZMA²

Apstrakt

Razvoj pristupa u korišćenju krivičnopravne represije u okviru materijalnog krivičnog prava, dugi niz godina, bilo je pitanje puno kontroverzi, kako u vezi sa definisanjem samog krivičnog dela terorizma, tako i sa postavljanjem granica krivičnopravne represije u ovoj oblasti.

Terorizam koji u svojoj suštini poseduje potencijal da podrije demokratiju i vladavinu prava pospešivanjem autoritarnih tendencija vlasti u borbi protiv ove negativne socijalno – patološke pojave, nametanjem stavova manjine većini, bez granica u ostvarivanju svojih ciljeva, više nego bilo koji drugi deo sveta pogodio je Evropu, koja je kroz svoje mehanizme uključujući Evropski sud za ljudska prava i njegovu praksu razvila određene kontraterorističke mere namenjene obezbeđivanju slobodarskih političkih i kulturnih vrednosti Evrope.

U presudama i praksi Suda u vezi sa suprotstavljanjem terorizmu postavljeni su određeni načelni principi, koji se odnose na uspostavljanje ravnoteže između efikasne reakcije države i zaštite ljudskih prava. Terorizam napada osnove demokratije i vladavine zakona, a države protiv ovih napada moraju da se brane uz balansiranje potrebe poštovanja ljudskih prava i odgovora na terorizam.

Ključne reči: *krivično delo terorizma, Evropski sud za ljudska prava, krivičnopravna represija, procesnopravne garancije*

1. Uvod

Razvoj pristupa u korišćenju krivičnopravne represije u okviru materijalnog krivičnog prava, dugi niz godina, bilo je pitanje puno

¹ Asistent na Kriminalističko – policijskoj akademiji, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, e-mail: ivana.bodrozic@kpa.edu.rs

² Rad je nastao kao rezultat rada na projektu „Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije“, koji se realizuje na Kriminalističko-policijskoj akademiji. Rukovodilac projekta prof. dr Dragana Kolarić.

kontroverzi, kako u vezi sa definisanjem samog krivičnog dela terorizma, tako i sa postavljanjem granica krivičnopravne represije u ovoj oblasti. Ustanovljavanje zajedničkog pravnog okvira na nivou EU, dovelo je do harmonizacije odredaba nacionalnih krivičnopravnih sistema u okviru ove regionalne organizacije i predstavlja relativno uređen sistem pravnih propisa, koji omogućavaju zajednički pravni odgovor na izazove koje terorizam postavlja krivičnopravnom sistemu normi, kako nacionalnih tako i međunarodnih dokumenata.

S tim u vezi, nameće se najznačajnije problemsko pitanje terorizma kao kategorije krivičnog prava, a to je: *smeju li se pravni mehanizmi suprotstavljanja terorizmu zameniti vanpravnim, neustavnim metodama, uz obrazloženje da pravni sistem, čiji je neodvojivi deo i krivično pravo, nije u dovoljnoj meri efikasan za zaštitu društva od kriminaliteta?*³

Iako inkriminacije terorizma u okviru sistema pravnih propisa EU karakteriše naglašeni ekspanzionizam i pojačana krivičnopravna represija i *dura lex sed lex*, bolji je model od sistemskog neprava, dakle odustajanja države od pravnih normi namenjenih suprotstavljanju terorizmu i proglašavanja rata protiv terorizma, upotrebom vojnih snaga. Razlikovanje u pristupu na koji država koncipira svoju reakciju na terorističke pretnje, u zavisnosti od toga da li odgovor vidi kao vojni ili pravni, uspostavlja podelu na evropski i američki koncept borbe protiv terorizma. Iako evropske države poput Nemačke, Velike Britanije, Italije, Španije odgovor na terorizam traže u razvoju antiterorističkog zakonodavstva i ovom pristupu se mogu uputiti brojne zamerke u vezi sa kršenjem osnovnih sloboda i prava, a naglašeno procesnopravnih garancija o pretpostavci nevinosti i pravu na pravično suđenje.⁴ U literaturi se nailazi i na mišljenja koja koncept terorizma i načina na koji treba vršiti njegovo definisanje vide u ispunjavanju praznine između rata i krivičnog dela i određivanju terorizma kao zasebne, posebne dimenzije krivičnog dela, neke vrste „super“ krivičnog dela, koje ne treba definisati kao klasično krivično delo nego izdvojiti osnovne, ne u svakom slučaju

³ Različita viđenja u vezi sa pravnim i vanpravnim mehanizmima borbe protiv terorizma daju: U. Sieber, „Blurring the Categories of Criminal Law and the Law of War“, <http://www.defensesociale.org/warandpiece/Blurring.pdf>, 21. 06. 2015; H. Zayas, „The Expansion of the Criminal Law of The Enemy in the US Legal System“, *Federal Investigation and Prosecution Seminar*; 2010, https://works.bepress.com/hector_zayas/1/, 21. 06. 2015.

⁴ Kao pet osnovnih karakteristika antiterorističkog zakonodavstva na evroskom nivou E. Van Sliedregt navodi: kriminalizaciju u ranoj fazi, pre nego što je bilo kakav teroristički akt počinjen, proširivanje policijskih i tužilačkih ovlašćenja, proširivanje dužine policijskog pritvora, uvođenje kvazi-krivičnopravnih mera, poput kućnog pritvora i uvođenje seta derogativnih propisa u vezi sa pravima okrivljenog i zaštiti podataka o ličnosti. Prema: E. Van Sliedregt, „European Approaches to fighting Terrorism“, *Duke Journal of Comarative and International Law*; Vol. 20, 3/2010, 424 – 425.

neophodne, elemente koji u sebi sadrže neke od karakteristika ratovanja.⁵

Terorizam predstavlja izazov za demokratsko društvo, jer kao problem postavlja uspostavljanje ravnoteže između sigurnosti građana i sloboda i prava koje su im garantovane ustavom. Ovaj odnos veoma je osetljive prirode, u tom smislu što osiguravanje bezbednosti veoma često označava i ograničavanje zagarantovanih sloboda i prava čoveka i građanina.

Krivično pravo kao sistem normi kojim se država služi radi zaštite društva od kriminaliteta i terorizma, kao jedne od njegovih teških formi ispoljavanja, ima i garantivnu funkciju, koja podrazumeva ograničenje državne prinude na razumnu meru, koja omogućava nesmetano uživanje osnovnih sloboda i prava pojedinca u demokratskoj državi. Pojačane težnje ka sigurnosti, krivičnom pravu nameću bezbednosnu funkciju, koja slabi garantivnu funkciju, derogiranjem ograničenja vlasti u borbi protiv terorizma.⁶ Nepoštovanje ograničenja koja represivni organi imaju, uz ograničavanje prava i sloboda i nepoštovanje osnovnih procesnih načela i procedura predstavljaju momenat u kojem država prestaje da bude čvrsto ograničena propisima i ulazi u nedozvoljenu sferu garantovanih prava i sloboda građana, namećući im pri tome ograničenja istih ili pak nepoštujući ih.⁷

Jačanje bezbednosne funkcije krivičnog prava, koja opasnost od krivičnog dela proglašava razlogom za pokretanje krivičnog aparata i odstupanja od uobičajenih procesnopravnih garancija dovodi do postavljanja problemskog pitanja: *quis custodiet ipsos custodes?*⁸

⁵ O nepotrebnom definisanju konkretnih obeležja bića krivičnog dela terorizma u nacionalnim krivičnim zakonodavstvima i ideji da on može biti shvaćen kao „super“ krivično delo sa najmanje osam pripadajućih mu faktora, koji ne moraju postojati kod svakog zasebnog akta terorizma, opširnije: G. Fletcher, „The Indefinable Concept of Terrorism”, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 4, 5/2006, 894, 899.

⁶ U Velikoj Britaniji može se govoriti o pojačanoj krivičnopravnoj represiji i proširivanju policijskih ovlašćenja, kao i o najmanje pet pravaca razvoja odredaba materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva i sudskoj praksi. Prema: C. Walker, „The United Kingdom terrorist attacks on July 7, 2005 and the evolution of anti- terrorism policies, laws and practices“, *ZIS*, 11/2015, 545 – 555.

⁷ Visok stepen prihvatanja preventivnog pristupa i tendencije koje proširuju kataloge krivičnih dela terorizma u odredbama nacionalnih zakonodavstava izlaze van okvira tradicionalnog krivičnog prava fokusiranjem na preliminarnu fazu kriminalne progresije i njihovu kriminalizaciju. Prema: D. Barak – Erez, „Terorizam i ljudska prava: izazovi osnovama pravnog poretka“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, godina LVII, 47/2009, 213.

⁸ Odnosno kako i ko će nas u takvom pravnom sistemu, u kojem krivično pravo počinje da usvaja odstupanja od liberalnih krivičnopravnih postulata, čuvati od čuvara? Reč je o maksimi, koja se tradicionalno pripisuje rimskom pesniku Juvenalu, a koja se, u svom modernom značenju, najčešće vezuje za nedemokratsku vladavinu, tiraniju ili policijska i sudska prekoračenja ovlašćenja.

2. Nadležnost Evropskog suda za ljudska prava i krivična dela terorizma

Nakon usvajanja Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i formiranja Evropskog suda za ljudska prava međunarodna zajednica uspostavila je efikasne mehanizme zaštite najvažnijih sloboda i prava zarad njihovog poštovanja i zaštite. Pomenuta konvencija posebno je značajna sa aspekta ustanovljavanja standarda koje nacionalno krivično pravo, kako materijalno tako i procesno, moraju da ispune, kako bi država ispunila uslove za punopravno članstvo u Evropskoj uniji, koje je postavljeno kao prioritet, kako spoljne tako i unutrašnje politike naše države.

Krivična dela terorizma, njihovo normiranje odredbama nacionalnog krivičnog zakonodavstva, kao i derogativni propisi krivičnoprocesnog prava, ustanovljeni radi olakšanog sprečavanja i dokazivanja krivičnih dela terorizma, predstavljaju interesantno polje za ispitivanje - da li su i u kojoj meri odredbe ove dve grane prava pogodne za zloupotrebe i kako ih izbeći, zarad sprečavanja vođenja postupka pred Evropskim sudom za ljudska prava, u vezi sa kršenjem i kontrolom odluka nadležnih državnih organa kojima se povređuju individualna prava građana.

Na evropskom nivou prihvaćeni mehanizmi krivičnopravne zaštite od terorizma naglašeno su preventivno orijentisanog karaktera, uz akcenat na pravu na bezbednost, koje predstavlja jedno od prava iz korupsa osnovnih ljudskih prava. Zaštita demokratskog društva od terorizma i zaštita individualnih prava moraju biti u ravnoteži, a praksa Evropskog suda za ljudska prava (Sud), iznikla iz sudskih presuda u vezi za zakonitošću odgovora nacionalnih zakonodavstava na terorizam predstavlja osnovu za izgradnju i podešavanja odredaba krivičnog prava sa ciljem sprečavanja eventualnih zloupotreba u krivičnom zakonodavstvu.⁹

Postupci pred Sudom intenzivirali su se kada su u pitanju pritužbe koje proizilaze iz kontraterorističkih mera koje države članice sprovode, od prvog predmeta iz ove oblasti, *Lawless v. Ireland*¹⁰. Kroz rešavanje brojnih slučajeva, u periodu od gotovo pola veka, Sud je vremenom izgradio snažnu jurisprudenciju iz ove oblasti, koja treba da obezbedi balans između snažnog i efikasnog odgovora na terorizam i očuvanja

⁹ Iako se u odbrani društva od terorizma, kao teškog oblika kriminaliteta, ne retko usvajaju mere koje mogu da podriju ili čak i unište demokratiju, Sud je podvukao ključnu ulogu striktnog tumačenja ograničenja lične slobode ličnosti i apsolutnu zabranu mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Kao tri ključna osnova na kojima počivaju aktivnosti Saveta Evrope u borbi protiv terorizma javljaju se: jačanje zakonskih mera protiv terorizma, zaštita osnovnih vrednosti i bavljenje uzrocima terorizma. Prema: D. Janković: „Međunarodni standardi u borbi protiv terorizma“, *Međunarodni problemi*, 4/2010, 606.

¹⁰ *Application No. 332/57, judgement of 1. July 1961.*

osnovnih ljudskih prava.¹¹

Kada su u pitanju garancije utvrđene Evropskom konvencijom o ljudskim pravima koje se odnose na oblast krivičnog materijalnog i procesnog prava kao najznačajnije se pojavljuju odredbe: čl. 3, kojima je uspostavljena zabrana mučenja, čl. 5, koji se odnosi na slobodu i bezbednost ličnosti, čl. 6 I, koji reguliše pitanje prava na pravičan krivični postupak, čl. 6 II, koji se odnosi na pretpostavku nevinosti, čl. 6 III (a), koji reguliše pravo na saslušanje bez odlaganja o prirodi i osnovama optužbe, čl. 6 III (c), koji se odnosi na pravo na odbranu, čl. 6 III (d), kojim se predviđa pravo na suočavnje sa svedocima koji terete okrivljenog, čl. 7, kojim se proklamuje načelo zakonitosti, čl. 10, koji je posvećen slobodi izražavanja i informisanja, odredbe 6. i 13. Protokola,¹² kojima je uspostavljena apsolutna zabrana smrtne kazne.¹³

U slučaju kršenja odredaba Evropske konvencije o ljudskim pravima može se pred Sudom pokrenuti postupak, bilo putem žalbe države ili individualnom žalbom, koji rezultira donošenjem odluke, koja je obavezujuće pravne prirode za države članice Saveta Evrope, ali je bez automatskog kasacionog dejstva, te pravnosnažnu krivičnu presudu ne stavlja van snage, već ostavlja državama članicama obavezu da propišu posebne procesne mehanizme koji na nacionalnom osnovu omogućavaju implementaciju odgovarajuće presude ovog suda.¹⁴

Dakle, odluke Evropskog suda za ljudska prava ne mogu direktno i formalno da utiču na pravnosnažno okončane krivične postupke u Srbiji, kako zbog načela *ne bis in idem* tako i zbog izostanka formalne obaveznosti odluka međunarodnih sudova i mehanizama njihove direktne primene.

Odluke Suda predstavljaju osnov za podnošenje vanrednih pravnih lekova, kao što su zahtev za ponavljanje krivičnog postupka i zahtev za zaštitu zakonitosti, u korist osuđenog lica.

One deluju *inter partes* te obavezuju države koje su prekršile odredbe Konvencije da promene svoje proceduralne propise i usklade ih sa odredbama Konvencije, a ponekad i da dosude pravično obeštećenje („*just satisfaction*“) na osnovu čl. 41. Konvencije. Osnovna funkcija presude je da se njome utvrdi da li je država članica prekršila odredbe Konvencije.

Terorizam koji u svojoj suštini poseduje potencijal da podrije demokratiju i vladavinu prava pospešivanjem autoriternih tendencija

¹¹ J. Hedigan, „The European Convention on Human Rights and Counter-Terrorism“, *Fordham International Law Journal*, Vol. 28, 2/2004, 404.

¹² Postoji 13 protokola kojima se upotpunjuju odredbe ove međunarodne kodifikacije o ljudskim pravima.

¹³ M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd 2015, 39.

¹⁴ Reč je o posebnim razlozima za ponavljanje krivičnog postupka radi otklanjanja povrede koju je u svojoj odluci Sud konstatovao ili ustanovljavanju vanrednih pravnih lekova za primenu odluke Suda.

vlasti u borbi protiv ove negativne socijalno – patološke pojave, nametanjem stavova manjine većini, bez granica u ostvarivanju svojih ciljeva, više nego bilo koji drugi deo sveta pogodio je Evropu, koja je kroz svoje mehanizme, uključujući Evropski sud za ljudska prava i njegovu praksu, razvila određene kontraterorističke mere namenjene obezbeđivanju slobodarskih političkih i kulturnih vrednosti Evrope.

U presudama i praksi Suda u vezi sa suprotstavljanjem terorizmu postavljeni su određeni načelni principi, koji se odnose na uspostavljanje ravnoteže između efikasne reakcije države i zaštite ljudskih prava. Terorizam napada osnove demokratije i vladavine zakona, a države protiv ovih napada moraju da se brane uz balansiranje potrebe poštovanja ljudskih prava i odgovora na terorizam.

3. Praksa Evropskog suda za ljudska prava u postupcima povodom krivičnih dela terorizma

U čl. 3. Konvencije propisana je apsolutna zabrana torture (mučenja) ili nečovečnog i ponižavajućeg ponašanja ili kažnjavanja, u vezi sa čijom primenom nisu dozvoljena nikakva odstupanja. Država, koja u okviru zakonskih mera određena lica drži u pritvoru, odgovorna je za njihovu bezbednost, čime se štiti jedna od osnovnih vrednosti demokratskog društva. Iako se moderne države u suprotstavljanju terorizmu suočavaju sa velikim teškoćama, kako materijalnopravne, tako i procesnopravne prirode, mučenje ili nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, nisu dozvoljeni bez obzira na ponašanje žrtve. Zabranjenost mera fizičkog nasilja prilikom ispitivanja smatra se dostignućem savremenih demokratskih sistema, ali postojale su naznake spremnosti da se neki postupci nadležnih državnih organa *post facto* opravdaju primenom instituta nužne odbrane, kod koje se primena fizičkih mera javljala kao način za odbijanje napada, tzv. scenarija tempirane bombe, što je Vrhovni sud Izraela predvideo u postupku *Charkaoui v. Canada*, 2007.¹⁵

Veliki je broj slučajeva u kojima se Sud bavio kršenjem čl. 3. Konvencije. On je u navedenim slučajevima morao da pravi razliku između torture (mučenja) sa jedne strane i nečovečnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, kojom prilikom je zauzeo stav da se kod torture, u smislu Konvencije, radi o osetno težem karakteru prve delatnosti, koja podrazumeva umišljajno nanošenje teških bolova i patnji.

U poznatom slučaju *Ireland v. United Kingdom*¹⁶, zbog primene pet različitih tehnika ispitivanja pritvorenih lica, jeste konstatovana povreda čl. 3, ali je Sud kvalifikovao pomenute delatnosti kao nečovečno

¹⁵ D. Barak – Erez, 213.

¹⁶ *Application No. 5310/71, judgement of 18. January 1978.*

i ponižavajuće postupanje, dok je Komisija, koja je u to vreme postojala, pomenute delatnosti označila kao mučenje.¹⁷

U slučaju *Aksoy v. Turkey*¹⁸ Sud je po prvi put državu proglasio krivom za torturu. Podnosilac predstavke stavljen je u pritvor zbog sumnje da je podstrekavao na krivično delo terorizma i da je vršio distribuciju propagandnog materijala terorističke sadržine. Vlasti su oštećeno lice skinule golog i ruke mu vezali na leđima, te je pomenuto ponašanje okarakterisano kao tako ozbiljno i surovo da zaslužuje kvalifikativ torture.

Ono što je interesantno jeste pitanje razloga koji su opredelili Sud, da u oba navedena slučaja, u kojima je konstatovana povreda prava iz čl. 3, jedno kvalifikuje kao torturu, a drugo kao nečovečno i ponižavajuće postupanje. Slučaj *Selmouni v. France*¹⁹ predstavlja primer razvoja standarda za ocenu povrede demokratskih vrednosti i ukazuje na distinkciju između prethodna dva slučaja, u tom smislu što zahteva veću čvrstinu Suda prilikom ocene kršenja ljudskih prava, jer je Sud zauzeo stav da određene radnje koje su ranije kvalifikovane kao nečovečno i ponižavajuće postupanje, mogu u budućnosti dobiti kvalitet mučenja.

Pitanja dozvoljenosti primene zlostavljanja i mučenja, odnosno isključenja protivpravnosti ponašanja nadležnih državnih organa prilikom iznuđivanja iskaza lica u pritvoru interesantna su u situacijama pretpostavljene pretnje po društvo, oličene u pretpostavci o „tempiranoj bombi“, odnosno situaciji u kojoj pritvoreno lice zna lokaciju postavljene bombe u gradu.²⁰ Da li se u pomenutim situacijama pripadnik nadležnih državnih organa može pozivati na nužnu odbranu, koja bi isključivala protivpravost kod krivičnog dela zlostavljanje i mučenje, na taj način što bi primenu torture objasnilo kao neophodno potrebnu radi odbijanja istovremenog protivpravnog napada (dakle i onog koji neposredno predstoji) od sebe ili drugog?

¹⁷ Podnosilac predstavke je bila Vlada Republike Irske, koja je u predstavi istakla da je vansudski pritvor predstavljao kršenje čl. 5, a da je način na koji su pritvoreni ispitivani predstavljao povredu čl. 3, jer su pripadnici Irske republikanske armije, koji su uhapšeni i pritvoreni od strane vlasti Velike Britanije, bili prinuđivani da satima stoje uz zid uz uskraćivanje sna, vode i hrane.

¹⁸ *Application No. 21987/93, judgement of 18. December 1996.*

¹⁹ *Application No. 00025803/94 judgement of 28. July 1999.* U pomenutom slučaju podnosilac predstavke (državljanin Holandije i Maroka uhapšen pod sumnjom da se bavio trgovinom narkoticima) je zlostavljan u policijskom pritvoru, a Sud je utvrdio kršenje čl. 3. i 6.

²⁰ Scenario tempirane bombe predstavlja vrstu misaonog eksperimenta, koji se koristi u okviru moralne debate o opravdanosti primene mučenja, koji podrazumeva postavljanje pitanja da li lice koje se nalazi u pritvoru, a ima znanje o neposredno predstojećem terorističkom napadu, treba i sme da bude mučeno, kako bi otkrilo informacije koje su potrebne da bi se sprečio napad. Različita viđenja u vezi pomenutog pitanja iznosi : A. Fritz, „A Defense of Torture: Separation of Cases, Ticking Time-bombs and Moral Justification“, *International Journal of Applied Philosophy*, Fall 2005, 248; B. Anderson, „We not only have a right to use torture. We have a duty“, *The Independent*, 16 February 2010.

Aposlutna zabrana zlostavljanja i mučenja predviđena je u velikom broju akata, od kojih osim čl. 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama, treba pomenuti Konvenciju UN protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja, odredbe Rimskog statuta, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, kao i odredbe nacionalnih ustava, krivičnih zakonika i zakonika o krivičnom postupku.

Iako ne postoje nikakva eksplicitna ograničenja pomenute zabrane određeni broj autora se zalaže za mogućnost isključenja protivpravnosti kod zlostavljanja u slučaju spasavanja života nedužnih.²¹ Kao reprezent takvog stava često se u literaturi navodi kontroverzni slučaj iz nemačke krivičnogpravne teorije, slučaj Dašner. Reč je naime o pokušaju zamenika šefa frankfurtske policijske uprave da upotrebom prinude od osumnjičenog pribavi iskaz pretnjom upotrebe sile, kako bi otkrio gde se nalazi dete koje je osumnjičeni oteo. Osumnjičeni je nadležnim državnim organima otkrio mesto na kojem se dete nalazilo, ali je ono nađeno mrtvo.

Ovaj slučaj pokrenuo je moralno – etičke dileme o dopuštenosti ili apsolutnoj zabrani prinude u pomenutom i sličnim slučajevima. U okviru nastojanja pojedinih autora da se zabrana zlostavljanja relativizuje uočava se nekoliko različitih pristupa, od kojih se kao najvažniji javljaju **konceptija prevage** („*Abwegungslösung*“), koja polazi od potrebe isključenja protivpravnosti zlostavljanja u slučaju spašavanja života i **konceptija zasebnog delovanja** („*Differenzierungslösung*“), koja ne podrazumeva pravo države na izuzetke od zabrane zlostavljanja, ali istovremeno ne podrazumeva ni sprečavanje državnih službenika putem odredaba krivičnog prava da upotrebe prinudu radi postizanja određenog cilja.²²

Smatramo da zabrana predviđena čl. 3. Konvencije, jednim delom vezuje ruke demokratiji u borbi protiv terorizma, ali da se izlaženje u susret odstupanjima od ove zabrane ne može označiti kao opravdano, budući da prelazak vlasti preko linije ove zabrane, podrazumeva da sve

²¹ Pitanje se prvenstveno odnosi na to da li je i pod kojim uslovima, upotreba sile u ispitivanju osumnjičenih terorista, odnosno mučenje kompatibilno sa vladavinom prava? Prema mišljenju F. Jessbergera sve je više dokaza koji ukazuju da je mučenje terorista postao prateći element tzv. rata protiv terorizma, pri čemu manje zabrinjavajuće deluju podaci o sprovođenju torture od pokušaja da se tortura opravda i učini legitimnim sredstvom u sprečavanju i suzbijanju krivičnih dela terorizma. U tom smislu kategorička zabrana torture izgubila je svoj status neotuđive pretpostavke savremene demokratske države.

U ratu protiv terorizma SAD ne samo da nezamislivo čine zamislivim, već o ovakvim stavovima otvoreno razgovaraju, što se može uočiti u nekoliko izveštaja administracije u kojima je zauzet stav o legitimnoj upotrebi fizičkog i psihičkog nasilja prilikom ispitivanja terorista. Navedeno prema: F. Jessberger, „Bad Torture – Good Torture- What International Criminal Lawyers May Learn from the Recent Trial of Police Officers in Germany“, *Journal of International Criminal Justice*, 3/2005, 1060.

²² C. Roxin, „Zlostavljanje u pravnoj državi – Slučaj Dašner u Nemačkoj“, *Strani pravni život*, 3/2008, 12.

postaje dozvoljeno, a verovatno i uobičajeno i obavezno u takvim i sličnim situacijama. Veliko je pitanje koji stepen izvesnosti je potreban: da lice u pritvoru „sigurno zna“, „verovatno zna“, ili „možda (eventualno zna)“ gde se nalazi bomba, kako bi zlostavljanje i mučenje bilo opravdano. Predsednik Vrhovnog suda u Izraelu u vezi sa nezakonitošću tehnika ispitivanja u situaciji, tzv. „tempirane bombe“ ističe da sve tehnike i sredstva nisu prihvatljive za demokratsko društvo, te da vladavina prava i priznavanje sloboda pojedinca predstavljaju važnu komponentu u poimanju bezbednosti u demokratskom društvu.²³ Tako i K. Roxsin ističe „da je zabrana zlostavljanja jedna dobro utvrđena brana. Njena apsolutnost je njena najača utvrda. Ko pomera utvrde mora biti spreman da brana bude probijena. Počelo bi se sa izuzecima u najizvanrednijim okolnostima, a brzo bi se moglo stići do, sa stanovišta pravne države, potpuno neprihvatljivog zlostavljanja. Previše je mnogo terorista, pobunjenika i raznih oblika organizovanog kriminala, da bi u slučaju zlostavljanja u izuzetnim slučajevima moglo biti reč o „izuzetnosti“.“²⁴

U čl. 5. Konvencije pod nazivom pravo na slobodu i sigurnost predviđeno je da svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti, da niko ne može biti lišen slobode osim u tačno određenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom, da svako ko je uhapšen mora odmah, na jeziku koji razume, biti obavешten o razlozima hapšenja i svakoj optužbi protiv njega, da bude bez odlaganja izveden pred sudiju, da mu se sudi u razumnom roku, da ima pravo na pokretanje postupka u vezi sa zakonitošću lišenja slobode, kao i utuživo pravo na naknadu.

U slučaju *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*,²⁵ podnosioci žalbe bila su dva državljanina Uzbekistana, koji su bili članovi opozicione partije u Uzbekistanu, a koji su uhapšeni po međunarodnoj poternici od strane turske policije, zbog sumnje da su počinili krivično delo terorizma u zemlji svog porekla. Republika Uzbekistan je podnela zahtev za njihovo izručenje sa kojim su se turske vlasti složile, a podnosioci su se žalili uzalud.

Tvrdili su da su bili izloženi riziku da budu mučeni i zlostavljani ukoliko budu izručeni. Sud je na osnovu čl. 39. Poslovnika Evropskog suda za ljudska prava ukazao Turskoj, da ne bi trebalo da izruči podnosiocima, dok se ne ispituju okolnosti slučaja. Međutim, i pre nego što su to učinili, turske vlasti izdaju dekret kojim potvrđuju izručenje, suprotno od preporuke Suda,

²³ J. Hedigan, 413. O mogućnostima da tortura bude dozvoljena prilikom ispitivanja i uporednom prikazu nemačkih i izraelskih iskustava u vezi sa postupcima u kojima su nadležni državni organi upotrebljavali fizičku silu prilikom ispitivanja videti više: M. Gur – Arye, F. Jessberger, “The Protection of Human Dignity in Interrogations: May Interrogative Torture Ever be Tolerated? Reflections in Light of Recent German and Israeli Experiences”, *Israeli Law Review*, Vol. 44, 1-2/2011, 229.

²⁴ C. Roxin, 24.

²⁵ *Application No. 46827/99, judgment of 4 February 2005.*

obaveštavajući Sud da su dobili uveravanja pre ekstradicije da podnosioci neće biti mučeni ili osuđeni na smrtnu kaznu u Uzbekistanu.²⁶

Podnosioci su u Uzbekistanu osuđeni na dvadeset i jedanaest godina zatvora, a Sud je konstatovao da je Turska prekršila svoje obaveze na osnovu čl. 34. Konvencije i onemogućila Sud da efikasno razmatra žalbu podnosioca predstavke, te ih omela u efektivnom ostvarivanju njihovih prava.²⁷

U sličaju *Ilascu & Others v. Moldova & Russia*,²⁸ Sud se takođe bavio pitanjem kršenja čl. 5. Podnosioci predstavke su bili u svojim domovima uhapšeni od strane određenog broja ljudi obučenih u uniforme bivše SSSR. Vlada je optužila podnosiocce predstavke za anti – sovjetsku delatnost i nezakonitu borbu protiv države, stavljajući im pri tom na teret nekoliko krivičnih dela, uključujući i dva ubistva. Podnosioci predstavke osuđeni su na smrtnu kaznu i kazne zatvora od dvanaest i petnaest godina.

Pred Sud je postavljeno pitanje da li su vlasti sa pritvorenicima postupale zakonito, te da li sud koji ih je osudio ispunjava uslove nepristrasnosti i nezavisnosti i garantuje pravo na žalbu. Sud je u vezi sa postavljenim pitanjem konstatovao da postupak Vrhovnog sud MRT²⁹ nije usklađen sa principima na kojima počiva Konvencija, da Sud nije poštovao fer i odgovarajuću proceduru, te da je bio naglašeno arbitreran, jer nije bio formiran u skladu sa ustavom. Arbitrerna priroda okolnosti suđenja navela je Sud da konstatuje povredu čl. 5, jer podnosioci predstavke nisu bili osuđeni pred sudom, koji je bio legalan i legitiman, pa su držani nezakonito u privoru, dakle u neskladu sa zakonito propisanim uslovima.

Kršenja čl. 6. koji podrazumeva pravo na pravično suđenje, kao i pravo na suđenje u razumnom roku, pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, konstatovana su u slučaju *Incal v. Turkey*³⁰, jer je Sud konstatovao da nacionalni sud u Turskoj nije zadovoljio standard nezavisnosti i nepristrasnosti, s obzirom na to da je član sudskog veća bio vojnik, u vezi sa čime je Turska tvrdila da je vojno iskustvo trebalo da bude od pomoći

²⁶ Pokušaji država da se diplomatskim putem dobiju uveravanja od strane druge države, koja zahteva izručenje da neće nečovečno postupati prema licima čije se izručenje zahteva, jeste način da se olakša proterivanje stranaca za koje se smatra da predstavljaju rizik za nacionalnu bezbednost. Reč je o političkom pitanju, koje određene države i pored jasnih naznaka Suda zaobilaze, ali koje kasnije svakako ostaju kao predmet koji Sud može da razmatra. Više o pojavi neusklađenosti vlasti određene države prema nedvosmislenim odlukama Suda, kao i o neskladu između prava i politike i potrebi skretanja pažnje naučne i stručne javnosti na ovakve postupke izvršnih vlasti više: J. Vested - Hansen, „The European Covention on Human Rights, Counter – Terrorism and Refugee Protection“, *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 29, 4/2010, 61 – 62.

²⁷ J. Sikuta, „Threats of Terrorism and the European Court of Human Rights“, *European Journal of Migration and Law*, 10 /2008 , 4.

²⁸ *Application No. 48787/99, judgment of 8. July, 2004.*

²⁹ Ovaj sud bio je ustanovljen u odcepljenoj pokrajini Moldavije od strane ilegalnih snaga.

³⁰ *Application No. 22678/93, judgment of 9 June 1998.*

ostalim kolegama sudijama, koji nisu imali vojno iskustvo, jer se radilo o predmetima koji su se ticali oružane akcije protiv države.

Sud je zauzeo stav da takav sudija, koji je i dalje zaposlen u vojci i čija buduća karijera zavisi od njegovih vojnih pretpostavljenih, ne može biti nepristrasan i objektivan.

U slučaju *Heaney & McGuinness v. Ireland* Sud je konstatovao kršenje čl. 6, koje pretpostavlja pravo lica da se brani ćutanjem i pravo na nesamooptuživanje,³¹ jer je Vlada Republike Irske osudila podnosioc predstavlke, zato što su odbili da daju podatke o svom kretanju, optužujući ih zbog odbijanja da daju odgovor. Sud je stao na stanovište da nacionalna bezbednost i očuvanje javnog reda ne mogu opravdati odstupanja od prava da se brani ćutanjem i prava na nesamooptuživanje, zbog bliske veze koja postoji između njih i pretpostavke nevinosti, koja je izričito čl. 6. st. 2. Konvencije predviđena, te je zaključio da je vlada prekršila odredbe ovog čana u konkretnom slučaju.

Povreda čl. 7. Konvencije odnosi se na povrede u vezi sa zabranom retroaktivne primene krivičnog prava, odnosno na povredu načela zakonitosti. U slučaju *Ecer & Zeyrek v. Turkey*³² vlasti u Turskoj su optužile podnosioc predstavlke za pomaganje u izvršenju krivičnog dela terorizma. S obzirom na činjenicu da su dela učinjena 1988. i 1989. godine, a da je osuđujuća presuda doneta na osnovu Zakona o sprečavanju terorizma iz 1991, koji je pooštrio sankcije za 50%, kod krivičnih dela terorizma, podnosiocima su izrečene strožije kazne nego što je bilo predviđeno zakonom koji je važio u vreme izvršenja pomenutih krivičnih dela. Sud je utvrdio kršenje čl. 7, zaključivši da garancije sadržane u čl. 7. Konvencije, predstavljaju ključni elemenat vladavine prava, kome je pruženo istaknuto mesto u Konvencijom obezbeđenom sistemu zaštite, te da se ovakva odstupanja ne mogu pravdati pozivanjem na čl. 15, u vezi sa vremenom izvršenja krivičnog dela u vreme rata ili druge opasnosti.

Odredbu čl. 7. treba tumačiti u skladu sa njenim osnovnim ciljem i svrhom, a to je obezbeđivanje garantivne funkcije krivičnog prava, usmerene ka zaštiti pojedinca od proizvoljnog i samovoljnog kažnjavanja.

Pravo na slobodu izražavanja predviđeno je čl. 10. Konvencije i prema stavu Suda „predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva, kao i jedan od osnovnih preduslova za njegov napredak i ostvarivanje prava

³¹ Iako pravo da se brani ćutanjem i pravo na nesamooptuživanje nisu eksplicitno predviđeni čl. 6, Sud je zauzeo stav da ova prava čine suštinu prava na pravično suđenje i načelno međunarodno prihvaćene standarde ovog procesnog prava. J. Hedigan, 420.

³² *Application No. 29295/95; 29363/95, judgement of 27. February 2001.*

svakog pojedinca“.³³ Ograničenja ovog prava su dozvoljena st. 2. ovog člana u slučaju zaštite nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta, javne bezbednosti, sprečavanja nereda ili kriminaliteta. Ovo pravo je u kontekstu sprečavanja i suzbijanja terorizma, u okviru jurisprudencije Suda, posmatrano kroz dva načelna problemska pitanja: pitanje „govora mržnje“ i javnog podsticanja na izvršenje terorističkih dela i pitanje slobode emitovanja putem sredstava javnog informisanja.³⁴

Sud se bavio pitanjem govora mržnje u slučaju *Surek v. Turkey*³⁵. Slučaj je nastao kao posledica objavljivanja dva pisma u jednom turskom nedeljniku, u kojem je država optužena za brutalnost, masakre i ubistva u Kurdistanu. Podnosilac predstavke bio je većinski akcionar ovog nedeljnika, koji je osuđen za širenje propagande protiv „nedeljivosti“ države.

Sud je konstatovao da su ograničenja slobode izražavanja predviđena čl. 10. st. 2. dozvoljena ukoliko se vrše u skladu sa ciljem koji je legitiman. Kao pitanje koje je u ovom slučaju ključno Sud je istakao neophodnost ovakvih ograničenja. Države imaju pravo slobodne procene ovakvih ograničenja, ali ona podležu preispitivanju pred Sudom, odnosno evropskom nadzoru. Sud je, takođe, konstatovao odgovornost sredstava javnog informisanja u vezi sa ograničenjima vezanim za zaštitu države od nasilja i pretnji nacionalnoj bezbednosti, uz isticanje prava da se ovakve informacije saopštavaju i čine dostupnim javnosti.

Analizom jezičkih izraza upotrebljenih u ovim pismima, Sud je utvrdio da su oni imali potencijal da izazovu mržnju i nasilje, pa je presudio da država nije prekršila čl. 10.³⁶

Pitanje ograničenja slobode emitovanja Sud je razmatrao u slučaju *Purcell v. Ireland*³⁷, u kojem je bivša Komisija za ljudska prava potvrdila zabranu pojavljivanja i emitovanja oglašavanja republikanske stanke, i u Irskoj i u Sevrenoj Irskoj, uz obrazloženje da je reč o adekvatnoj zaštiti nacionalne bezbednosti, usmerenoj ka sprečavanju nereda i krivičnih dela terorizma.

Komisija je naglasila da sloboda izražavanja predstavlja jedan od temelja demokratskog društva i da ostvarivanje te slobode „nosi sa sobom dužnosti i odgovornosti“, uz isticanje da poraz terorizma predstavlja javni

³³ „Saglasno stavu 2. člana 10. ona se ne odnosi samo na „informacije“ i „ideje“ koje se povoljno prihvataju i smatraju bezazlenim i nevažnim, već i na one koje vredaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji segment stanovništva. To je ono što zahtevaju pluralizam, tolerancija i širina duha, bez kojih nema „demokratskog društva“. Konstatacija Suda u slučaju *Handyside v. The United Kingdom, Application No. 5493&72, judgement of 7. December 1976*. Navedeno prema: Ž. Ditertr, *Izvodi iz najznačajnijih odluka vropskog suda za ljudska prava*, Beograd 2006, 289.

³⁴ J. Hedigan, 423.

³⁵ *Application No. 26682/95, judgement of 8. July 1999*.

³⁶ J. Hedigan, 424.

³⁷ *Application No. 15404/89, judgement of 16. April 1991*.

interes od prioritarnog značaja u demokratskom društvu. „U situaciji u kojoj politički motivisano nasilje predstavlja stalnu opasnost za živote i bezbednost stanovništva i u kojoj zagovornici ovog nasilja traže pristup sredstvima javnog informisanja radi ostvarivanja publiciteta, teško je uspostaviti pravičnu ravnotežu između zahteva za zaštitu slobode informisanja i neophodne zaštite države i nacionalne bezbednosti od oružane pobune usmerene ka svrgavanju demokratskog poretka, koji garantuje slobode i osnovna ljudska prava“.

Pomenute zabrane pojavljivanja i emitovanja kasnije su odlukom irske vlade ukinute, iako Komisija nije konstatovala povredu čl. 10.

Odnos medija prema krivičnim delima terorizma ispitivan je i u slučaju *Cetin and Others v. Turkey*,³⁸ u kojem je Sud konstatovala da je zabrana distribucije novina i njihova zaplena u regionu u vreme vanrednog stanja predstavljala ograničavanje slobode lica da komuniciraju i razmenjuju ideje i informacije. Pomenute zabrane prema mišljenju Suda jesu predstavljale izraz težnje vlasti da aktivno reaguju putem zabrane, u cilju odbrane javnog reda i nacionalne bezbednosti³⁹ i u obzir je uzet i problem sa borbom protiv terorizma i političke tenzije, koje su bile prisutne u regionu, ali su široka ovlašćenja prefekta regiona u vezi sa administrativnom zabranom distribucije publikacija *a priori* bila u neskladu sa odredbama Konvencije i nisu bila podložna strogoj i efikasnoj sudskoj kontroli potencijalnih zloupotreba.

Odluka lokalnih vlasti nije bila obrazložena i uz nedostatak sudske revizije administrativne zabrane i zaplene publikacije Sud je konstatovala da su podnosioci predstavke bili lišeni prava na slobodu izražavanja, koja nije mogla biti pravdana pravilima o vanrednom stanju.⁴⁰

Mogućnost ograničenja slobode izražavanja Sud je potvrdio u slučaju *Hogefeld v. Germany*⁴¹, u kojem je potvrdio opravdanost pomenutih ograničenja u slučaju kada se izjave upućene javnosti i posredno mogu označiti kao podobne da utiču na izvršenje krivičnog dela terorizma. Podnosilac predstavke žalio se na odluku Apelacionog suda, kojom je odbijen zahtev za davanje intervjua, članu terorističke organizacije pre završetka suđenja. Sud je zauzeo stav da iako se podnosilac predstavke tokom suđenja kritički izražavala o aktivnosti organizacije kojoj je pripadala, njene izjave poseduju potencijal da budu protumačene kao podsticanje na izvršenje terorističkih akata u budućnosti, s obzirom na činjenicu da je podnosilac predstavke tokom suđenja priznala da veruje u

³⁸ *Application No. 27214/95, judgment of 4. March 2003.*

³⁹ Što zaista prema čl. 10. st. 2 jesu predviđeni uslovi koji omogućavaju ograničenje slobode izražavanja.

⁴⁰ J. Sikuta, 7.

⁴¹ *Application No. 35402/97, judgement of 20. January 2000.*

ideologiju organizacije čiji je član bila. Sud je zauzeo stav da ograničenje Apelacionog suda predstavlja razuman odgovor na neodložnu potrebu i ocenio ga srazmernim u odnosu na cilj koji se nastojao da ostvari.⁴²

Povreda čl. 10. procenjivana je od strane Suda u odnosu na specifično vreme i mesto izvršenja krivičnog dela, odnosno Sud se prilikom donošenja odluka, što je već pomenuto u slučaju *Cetin and Others v. Turkey* rukovodio pomenutim kriterijumima, kako bi ograničenje slobode izražavanja i pitanje njegove opravdanosti u demokratskom društvu procenio uzimajući u obzir vremenski kontekst i društvene prilike.⁴³

4. Zaključna razmatranja

Usklađenost postupaka demokratskog društva sa odredbama Konvencije o ljudskim pravima nikako ne treba shvatiti kao onemogućavanje država u borbi protiv terorizma. Bilo bi suprotno sa ciljevima i suštinom same Konvencije tumačiti njene odredbe kao limitirajuće u odnosu na suprotstavljanje i suzbijanje terorizma. Uspostavljanje ravnoteže između efikasnog suprotstavljanja terorizmu i zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda predstavlja pravno pitanje na koje odgovor mora biti dat uspostavljanjem i pronalaženjem odgovarajućeg balansa između pomenutih vrednosti savremenog društva.⁴⁴

Iako poštovanje pojedinih zabrana, poput apsolutne zabrane mučenja i nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, naizgled vezuju ruke demokratiji u borbi protiv terorizma, njihovo doslovno poštovanje, koje isključuje bilo kakve izuzetke, predstavlja pretpostavku očuvanja prerogativa demokratske države određenog režima, čije rušenje predstavlja jedan od osnovnih ciljeva terorističke delatnosti.

Ostajanje doslednim fundamentalnim principima demokratije i vladavine prava, obezbeđuje demokratiji mogućnost da se protiv nepravda bori setom zakonskih propisa, a ne da radi postizanja veće efikasnosti u suzbijanju kriminaliteta, posebno terorizma, posegne za vanpravnim sredstvima koja, kršenjem osnovnih garancija, vode u sistemsko nepravo i ničim ograničen totalitarizam.

⁴² D. Kolarić, „Javno podsticanje na terorizam i praksa Evropskog suda za ljudska prava“, *Srpska politička misao*, godina XXI, sveska 43, 1/2014, 88.

⁴³ Više o slučaju *Zana v. Turkey* (Application No. 18954/91, judgement of 25. November 1997) i *Leroy v. France* (Application No. 36109/03, judgement of 2. October 2008) videti : Z. Stojanović, D. Kolarić, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*, Beograd 2014, 179; R. Smith, „The Margin of Appreciation and Human Rights Protection in the „War of Terror“: Have The Rules Changed before the European Court of Human Rights?“, *Essex Human Rights Review*, Vol. 8, 1/2011, 145.

⁴⁴ J. Sikuta, 8; N. Sitaropoulos, „The Role and Limits of the European Court of Human Rights in Supervising State Security and Anti – Terrorism Measures affecting Aliens Rights“, in: *Terrorism and Foreigner – A Devade of Tension Around the Rule of Law i Europe*, Leiden – Boston 2007, 85.

Postojanje Evropskog suda za ljudska prava kao kontrolnog mehanizma poštovanja osnovnih ustavnih i krivičnoprocesnih garancija, predstavlja ograničenje i korektiv za nedozvoljene postupke pojedinih država u postupcima za krivična dela terorizma. Iako krivičnopravni okvir zaštite od terorizma jeste proširen i svojstven po oštroj represiji predviđenoj relevantnim dokumentima na nivou Saveta Evrope i Evropske unije, on nikako ne sme biti dodatno proširivan nedozvoljenim tumačenjima, ionako široko postavljenih inkriminacija ili pak pokušajima da se nađe opravdanje za odstupanje od nekih procesnih garancija, pokušajima da se preko nekih opštih krivičnopravnih instituta derogiraju određene univerzalne zabrane.⁴⁵

Smatramo da u okviru nastojanja da se uspostavi balans između zaštite ljudskih prava u postupcima za krivična dela terorizma i bezbednosti, zaštita sloboda i prava mora imati blagu prednost u odnosu na postizanje višeg stepena bezbednosti društva, jer kršenja nekih proverenih krivičnopravnih i krivičnoprocesnih principa podrazumevaju napuštanje ideja ustavne demokratije i vode u pravcu formiranja i jačanja policijske države, koja bi prema rečima Z. Stojanovića bila pretvorena u terorističku organizaciju.⁴⁶ Prema mišljenju istog autora država koja bi se „lišila principa moderne pravne države i ne bi birala sredstva u borbi sa organizovanim kriminalitetom, ne bi se razlikovala od bande razbojnika, a krivično pravo ne bi mogo štititi jedno takvo već marodirano i propalo društveno biće. Takvo, do te mere deformisano društvo, stajalo bi pred svojim kolapsom koji bi svoje uzroke imao u strukturalnim i ekonomskim problemima“.⁴⁷

⁴⁵ O pitanjima opravdanosti i mogućnosti krivičnopravne represije u oblasti reagovanja na krivična dela terorizma opširnije videti: U. Sieber: „Legitimation und Grenzen von Gefährdungsdelikten im Vorfeld von terroristischer Gewalt“, *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, 2009, 353 – 354; D. Kolarić: „Terorizam - legitimnost i granice krivičnopravne zaštite - evropski standardi“, u: *Krivično zakonodavstvo Republike Srbije i standardi EÜ*, Zlatibor 2010, 110-131, Đ. Ignjatović, „Koliko polazni koncepti i granice krivično – pravne zaštite u novim zakonodavnim rešenjima odgovaraju današnjim oblicima kriminaliteta“, u: *Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja*, Budva 2005, 32.

⁴⁶ Borba protiv terorizma po svaku cenu nikako nije opravdana, jer je „vrlo opasno i za ljudske slobode i prava u celini, kršiti norme i načela domaćeg ili međunarodnog prava, legitimirajući to suzbijanjem terorizma“. Prema: Z. Stojanović, „Stanje i tendencije u krivičnom zakonodavstvu u oblasti zaštite ljudskih prava“, u: *Prava čoveka*, 1-2/2002, 88. fn. 5.

⁴⁷ Citirano prema: Z. Stojanović, „Organizovani kriminalitet i pitanja zaštite i ostvarivanja ljudskih prava“, u: *Prava čoveka i savremena kretanja u kriminalnoj politici*, Beograd 1989, 133.

Ivana P. Bodrozić

Assistant, The Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade
PhD student, Faculty of Law, University of Belgrade

**PRACTICE OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
AND CRIMINAL OFFENCES OF TERRORISM**

Summary

The development of approaches to the use of criminal repression, in the context of substantive criminal law for many years, was a question a lot of controversy, both in defining the crime of terrorism, and with setting the boundaries of criminal repression in this area. Terrorism, which essentially has the potential to undermine democracy and the rule of law by encouraging authoritarian tendency of authorities to fight this negative social - pathological phenomena, imposing views of the minority to the majority, without limits in achieving their goals, more than any other part of the world has hit Europe, which through its mechanisms, including the European court of Human rights and its practice, has developed specific counter-measures aimed at ensuring the libertarian political and cultural values of Europe.

The rulings and case law related to combating terrorism have been set certain principles relating to the establishment of a balance between the effective response of the state and protection of human rights. Terrorism attacks the basics of democracy and the rule of law, a state against these attacks need to defend themselves while balancing the need to respect human rights and the response to terrorism.

Keywords: criminal offences of terrorism, the European Court of Human Rights, criminal repression, procedural guarantees